

НАПРЯМ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-11>

РЕАЛІЗАЦІЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Алмаші І. М.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри менеджменту, підприємництва та торгівлі
Ужгородського торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету
м. Ужгород, Україна*

Дотримання прав людини та реалізація людиною належних їй прав є однією з основних проблематик дослідження сучасної юридичної науки. В умовах ескалації війни однією з першочергових завдань держави залишається захист внутрішньо переміщених осіб, які змушені були покинути свої домівки і шукати захисту поза межами їх постійного проживання. Однією з найактуальніших є проблема реалізації внутрішньо переміщеними особами своїх трудових прав. Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в Україні досягає 4,9 млн осіб. З них 3,6 млн – це особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни. З них – 2,5 млн, які перемістилися і не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території). В умовах надзвичайних викликів, що постали під час війни, значне навантаження на держбюджет, виникнення у громадян цілого спектру нових потреб, які потребують своєчасного й ефективного реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування, Урядом вживаються заходи для забезпечення ефективного функціонування існуючої системи соціальної підтримки населення. У 2022 році понад 2,3 млн внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд гривень, у 2023 році понад 2.5 млн внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 73,3 млрд грн. [1]

Згідно ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [2] внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Згідно ст.7 вищевказаного Закону України внутрішньо переміщена особа, яка звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення іншого виду зайнятості), періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства.

Внутрішньо переміщена особа, яка не мала можливості припинити трудовий договір (інший вид зайнятості) відповідно до пункту 1 статті 36, статей 38, 39 Кодексу законів про працю України у зв'язку з неможливістю продовження роботи за таким трудовим договором (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання, для набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю і соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття має право припинити такий трудовий договір в односторонньому порядку, подавши до центру зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи заяву на ім'я роботодавця про припинення трудового договору. Датою припинення трудового договору є день, наступний за днем подання такої заяви.

Взята на облік внутрішньо переміщена особа, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури. До отримання документів та відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомога по безробіттю таким особам призначається у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття. Таким чином, Законом встановлено певні гарантії захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Протягом 2022 року послуги Державної служби зайнятості отримали понад 1 млн осіб, статус зареєстрованого безробітного мали 868 тис. українців. В умовах значного обмеження попиту на працівників за сприяння Державної служби зайнятості у 2022 році нове робоче місце знайшли 305 тис. осіб. У 2023 році послуги Державної служби зайнятості отримали вже 315 тис. громадян. Обмежень щодо строків перебування у статусі безробітного немає. А період виплати допомоги з безробіття на

час дії воєнного стану складає 90 днів. Максимальний розмір виплати допомоги з безробіття в умовах воєнного стану не може перевищувати мінімальної зарплати.

Щодо покращення зайнятості серед внутрішньо переміщених осіб, створення робочих місць, то 1 липня 2022 року Державна служба зайнятості долучилася до розпочатого урядом проекту "єРобота", однією із найактивніших програм якого стала програма з надання мікрогрантів на створення чи розвиток власної справи. Сума мікрогрантів за програмою – від 50 до 250 тис. грн. Упродовж трьох років підприємець повертає отриману суму коштів шляхом сплати податків та зборів, передусім за працевлаштованих працівників. За півроку дії цієї програми у 2022-му було отримано майже 17 тис. заявок – понад 3,3 тис. українців отримали грантові кошти, завдяки чому вже почали створювати нові робочі місця. З початку 2023 року вже надійшло майже 4 тис. заяв. В цілому, по наданих грантах передбачається створення вже більше 8 тисяч нових робочих місць. І ця кількість постійно зростає [3].

Якщо проаналізувати діяльність Закарпатська обласної служби зайнятості за період з 01.01.2024 по 14.02.2024 р., то кількість безробітних осіб, склала понад 1900 осіб, а нове робоче місце знайшли 542 особи, професійне навчання проходили 67, а 8 громадянам було видано ваучер на навчання для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці та розширення можливостей для працевлаштування[4].

Урядом України також надається підтримка внутрішньо переміщеним особам у працевлаштуванні. Так, згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 331 «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» [5] від 20 березня 2022 року компенсація витрат надається роботодавцю, крім роботодавців, які є бюджетними установами (за винятком надавачів соціальних послуг), фондами загальнооб'язкового державного соціального страхування, за кожному працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб на умовах строкового або безстрокового трудового договору (контракту), зокрема за сумісництвом, при дотриманні певних умов, встановлених вказаною Постановою. Загальна тривалість надання компенсації витрат не може перевищувати трьох місяців, а для осіб із інвалідністю з числа внутрішньо переміщених осіб – шести місяців з дня працевлаштування особи.

На думку Харабуга С. В., є випадки відмови в працевлаштуванні через ризики втрати переселенцем тимчасового житла, повернення на постійне місце проживання, «ненадійності» працівника; пропонування роботи, яка не відповідає освіті та кваліфікації переселенця [6, с. 55].

За даними Української Гельсінської спілки з прав людини Серед типових проблем, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи у пошуках роботи на новому місці проживання: відсутні вакансії за

спеціальністю та рівнем освіти; на наявні робочі місця пропонують дуже низьку заробітну плату; небажання роботодавця наймати на роботу ВПО; недостатньо професійних навичок та досвіду роботи для працевлаштування; проблеми з оформленням на роботу через брак документів, в тому числі – нерозірвані трудові відносини з попереднім роботодавцем [7].

Отже, в даній доповіді проаналізовано реалізацію трудових прав внутрішньо переміщених осіб, виокремлено проблеми, які при цьому виникають. Автором розкрито особливості набуття статусу біженця вказаними суб'єктами, і охарактеризовано підстави та засоби надання допомоги у реалізації своїх прав внутрішньо переміщеними особами.

Література:

1. Міністерство соціальної політики України. Внутрішньо переміщені особи Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 18.02.2024 р.).

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014. Відомості Верховної Ради України від 02.01.2015 року, № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1706-18> (дата звернення: 18.02.2024 р.).

3. Державний центр зайнятості: під час війни ринок праці зазнав значних змін. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/derzhavnyy-centr-zaynyatosti-pid-chas-viyny-rynok-praci-zaznav-znachnyh-zmin> (дата звернення: 19.02.2024 р.).

4. Закарпатський обласний центр зайнятості. Послугами Закарпатської обласної служби зайнятості з початку року скористалися понад 1,9 тисяч безробітних. URL: <https://zak.dcz.gov.ua/novyna/poslugamy-zakarpatskoyi-oblasnoyi-sluzhby-zaynyatosti-z-pochatku-roku-skorystalysya-ponad-19> (дата звернення: 19.02.2024р.).

5. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331. *Офіційний вісник України*. 2022. № 44. Ст. 2394.

6. Харабуга С. В. Проблеми внутрішньо переміщених осіб на ринку праці України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74515331.pdf> (дата звернення: 18.02.2024 р.).

7. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з якими проблемами стикаються ВПО? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zayniatosti-z-iakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/> (дата звернення: 19.02.2024 р.).